

УДК 141.74 + 316.74 + 321.01

СТОЛЯРЧУК Наталія – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 15, вул. Ковельська, м. Луцьк, Україна, індекс 43000 (natalia100lyarchyk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4331-7051>

ТЕРЕЩУК Микола – студент II курсу магістратури факультету культури і мистецтв, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 15, вул. Ковельська, м. Луцьк, Україна, індекс 43000 (cvfeggehtggf@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7075-3299>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.51.20>

Бібліографічний опис статті: Столярчук, Н., Терещук, М. (2025). Свобода як цінність західної цивілізації: проблеми та виклики в глобалізованому світі. *Людознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 51, 326–343, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.51.20>

СВОБОДА ЯК ЦІННІСТЬ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню феномену свободи як фундаментальної цінності західної цивілізації та аналізу проблем і викликів реалізації свободи в умовах глобалізованого світу. Дослідження обґрунтовує гіпотезу про те, що свобода в її західному тлумаченні не є нині універсальною цінністю світової культури, а є скоріше цивілізаційним маркером. Цей висновок підтверджується результатами міжнародних досліджень, зокрема організації Freedom House за 2025 рік, які констатують безперервне зниження рівня глобальної свободи впродовж останніх 19 років. **Мета статті** – всебічно дослідити концепцію свободи як ключової цінності західної цивілізації та проаналізувати виклики, з якими вона стикається в умовах глобалізації. Для досягнення поставленої мети було застосовано комплексну методологію, яка включає кілька взаємодоповнюючих підходів: теоретичні методи (аналіз і синтез філософських, історичних, політичних та соціологічних праць про свободу як

цінність), історико-порівняльний метод, метод системного аналізу, емпіричний та соціологічний підхід, метод кейс-стаді. **Наукова новизна** дослідження полягає у аналізі глобалізаційних процесів, які, попри поширену думку про універсалізацію західних цінностей, насправді загострюють конфлікти між різними цивілізаційними уявленнями про свободу; на основі емпіричних даних (звіти *Freedom House*) також доведено, що свобода є фундаментальною цінністю передусім західної цивілізації, а не є світовим універсальним явищем; виявлено та проаналізовано сучасні загрози свободі, спричинені такими глобальними процесами, як пандемія, цифровізація та міграційні потоки; з'ясовано, як авторитарні режими використовують ці виклики для посилення контролю, та спрогнозовано можливі наслідки для вільних суспільств, які змушені протистояти цим загрозам. У **висновках** автори підсумовують, що свобода є фундаментальною цінністю, характерною саме для західної цивілізації, а її майбутнє залежить від здатності вільних країн протистояти зовнішнім авторитарним загрозам, не поступаючись власними принципами. Глобалізація, яка дарувала людству нові свободи, нині становить небезпеку, оскільки у світі, де контроль набуває нових форм, вільні держави можуть бути змушені піти на компроміси, що в кінцевому підсумку може призвести до зниження рівня свободи в глобальному масштабі.

Ключові слова: свобода, глобалізація, ідентичність, західна цивілізація.

STOLIARCHUK Nataliia – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Cultural Studies, Lesya Ukrainka Volyn National University, 15, Kovelska St., Lutsk, Ukraine, postal code 43000 (natalia100lyarchyk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4331-7051>

TERESHCHUK Mykola – 2nd year master's student at the Faculty of Culture and Arts, Lesya Ukrainka Volyn National University, 15, Kovelska St., Lutsk, Ukraine, postal code 43000 (cyfeggehtggf@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7075-3299>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.51.20>

To cite this article: Stoliarchuk, N., Tereshchuk, M. (2025). Svoboda yak tsinnist zakhidnoi tsyvilizatsii: problemy ta vyklyky v hlobalizovanomu sviti. [Freedom as a value of western civilization: problems and challenges

in a globalized world]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofia" – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 51, 326–343, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.51.20>

FREEDOM AS A VALUE OF WESTERN CIVILIZATION: PROBLEMS AND CHALLENGES IN A GLOBALIZED WORLD

Summary. *This article explores the phenomenon of freedom as a fundamental value of Western civilization and analyzes the problems and challenges in realizing freedom in a globalized world. The research substantiates the hypothesis that freedom, in its Western interpretation, is not currently a universal value of world culture but is rather a civilizational marker. This conclusion is supported by the results of international studies, particularly those by the organization Freedom House for 2025, which state a continuous decline in the level of global freedom over the past 19 years. **The article aims** to comprehensively investigate the concept of freedom as a key value of Western civilization and to analyze the challenges it faces in a globalized world. To achieve this goal, a **comprehensive methodology** was applied, which includes several complementary approaches: theoretical methods (analysis and synthesis of philosophical, historical, political, and sociological works on freedom as a value), the historical-comparative method, the method of systems analysis, an empirical and sociological approach, and the case-study method. The **scientific novelty** of the research lies in the analysis of globalization processes, which, despite the widespread belief in the universalization of Western values, in fact, exacerbate conflicts between different civilizational ideas of freedom. Based on empirical data (Freedom House reports), it is also proven that freedom is a fundamental value primarily of Western civilization, rather than a universal global phenomenon. The study identifies and analyzes modern threats to freedom caused by global processes such as the pandemic, digitalization, and migration flows. It also clarifies how authoritarian regimes use these challenges to strengthen control and forecasts possible consequences for free societies that are forced to resist these threats.*

In conclusion, the authors summarize that freedom is a fundamental value characteristic of Western civilization, and its future depends on the ability of free countries to resist external authoritarian threats without compromising their own principles. Globalization, which has given humanity new freedoms, now poses a danger, as in a world where control is taking on new forms, free nations may be forced to make compromises that could ultimately lead to a decline in the level of freedom on a global scale.

Key words: *freedom, globalization, identity, Western civilization.*

Постановка проблеми. У сучасному світі, який характеризується стрімкими трансформаціями та взаємозалежністю, домінуючий наратив про глобалізацію представляє її як неминучий триумф західної цивілізації, її ідеалів свободи та демократії. Ця ідеологічна парадигма, що набула особливої сили після закінчення Холодної війни, передбачала, що західні цінності стануть універсальним благом і будуть мирно прийняті народами в усьому світі. Однак, ця оптимістична картина різко контрастує з емпіричною реальністю сьогодення. Звіти міжнародних організацій, зокрема Freedom House, свідчать про те, що рівень глобальної свободи знижується вже 19 років поспіль, а більша частина населення планети проживає в несвободних країнах. Це протиріччя змушує нас поставити під сумнів саму основу цього наративу: чи є свобода універсальним ідеалом, або ж вона є специфічною, культурно-обумовленою цінністю західної цивілізації?

Актуальність цього дослідження посилюється безпрецедентними викликами, які змусили переосмислити взаємозв'язок між свободою та контролем. Пандемія COVID-19, цифровізація, що забезпечує уряди новими інструментами нагляду, та загострення міжцивілізаційних конфліктів продемонстрували, що в різних культурах існують радикально відмінні уявлення про баланс між індивідуальними правами та колективною безпекою. У той час як авторитарні режими агресивно використовують ці виклики для посилення контролю, навіть західні демократії зіткнулися з парадоксальними ситуаціями, що призводять до дебатів про межі державної влади. Стаття має на меті критично проаналізувати глибоку розбіжність між проголошеною високоморальною метою глобальної «вестернізації» (забезпечення

різноманітних прав і свобод громадян) та реальною дійсністю, а також з'ясувати, як самі поняття «свобода» і «демократія» перетворюються з інструментів визволення на доволі болісні патерни для влади, на нові конфлікти і неоколоніальний дискурс в складній динаміці сучасного глобального порядку.

Мета статті – всебічно дослідити концепцію свободи як ключової цінності західної цивілізації та проаналізувати виклики, з якими вона стикається в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема свободи і контролю є актуальною для багатьох дослідників минулого і сьогодення. Класик ліберальної традиції Джон Стюарт Мілль був одним із перших, хто написав серйозну працю про індивідуальну свободу – «Про свободу» (Mill, 1859), де спробував визначити межі між особистісною свободою і контролем. Англійський філософ Ісає Берлін у своїй видатній праці «Дві концепції свободи» (Berlin, 1969) розробив два важливі, актуальні до сьогодні підходи, до розуміння свободи, вважаючи, що у суспільстві існує свобода «від» втручання і свобода «для» самовизначення. Твори Алексіса де Токвіля (Tocqueville, 1835–1840) вплинули на Людвіга фон Мізеса (Mises, 1927) і його учня Фрідріха Гаєка (Hayek, 1944), коли вони описували лібертаріанську ідеологію.

У другій половині ХХ ст. глобалізаційні процеси змусили по-новому поглянути на проблему свободи і контролю. Френсіс Фукуяма висунув концепцію «кінця історії» (Fukuyama, 1992), де обґрунтовувалася ідея триумфу ліберальної демократії над іншими ідеологіями. Семюел Хантінгтон у праці «Зіткнення цивілізацій» (Huntington, 1996) запропонував іншу гіпотезу, доводячи, що західна культура, у тому числі й ідея свободи, не є універсальною для кожної цивілізації. Світ-системний аналіз Іммануеля Валлерстайна (Wallerstein, 1974) та концепція «рідкої модерності» Зигмунда Баумана (Bauman, 2000) також намагалися з'ясувати, яке місце в контексті глобалізації займають свобода і контроль.

Серед українських дослідників, які висвітлювали питання свободи і контролю, варто відзначити Мирослава Поповича і його працю «Філософія свободи» (Попович, 2018). Український дослідник Віталій Лях (Лях, 2013) осмислював феномен

свободи в контексті інформаційних технологій. У цих напрямках також працювали Василь Хавроненко, Олена Рогова, Василь Лемак та інші.

Виклад основного матеріалу. Глобалізацію часто сприймають як поширення західної цивілізації, коли свобода та демократія стають домінантами у світовому устрої. Вони позиціонуються як універсальні імперативи, призначені для трансформації всього людства. Ліберальна революція, а згодом і повоєнні інституційні конструкції, такі як Організація Об'єднаних Націй та Європейський Союз, узяли на себе завдання експорту свободи як фундаментальної цінності, яка нібито є спільною для культур усіх народів. Будучи економічним гегемоном, Захід використовує глобалізацію як інструмент універсалізації західних норм, де свобода постає не абстрактним поняттям, а цивілізаційним даром, покликаним звільнити людство від тиранії авторитарних чи тоталітарних режимів.

Виникає питання: чи є ця амбіція реалістичною в полікультурному світі, де цивілізаційні відмінності формують радикально різні онтології свободи? Конфуціанська Азія з її акцентом на державний контроль, ісламський світ із релігійними догмами чи африканські суспільства з їх орієнтацією на общинні норми мають зовсім інші уявлення про природу свободи. Чи готові західна та інші цивілізації поступитися свободою заради соціальної стабільності, національної безпеки та культурної ідентичності?

Очевидно, питання контролю над свободою у глобальному масштабі набуває небаченої актуальності. Свобода в її західному тлумаченні зіткнулася з глобальними викликами (пандемія, цифровізація, міграційні потоки), і тому важливо з'ясувати, чи зможе вона в майбутній конкуренції зберегти свою цінність.

26 лютого 2025 року організація *Freedom House* на своєму офіційному сайті опублікувала пресреліз нового звіту з гучним заголовком: «NEW REPORT: Amid Unprecedented Wave of Elections, Political Violence and Armed Conflict Fueled 19th Consecutive Year of Decline in Global Freedom» (Freedom House, 2025a). У звіті йдеться про невтішну ситуацію зі свободою у світі: зазначається, що в 60 країнах фіксується зниження політичних прав і громадянських свобод, тоді як лише у 34 країнах

зафіксовано покращення. Уже 19 років поспіль рівень свободи у світі знижується, і лише близько 20% населення планети проживає у «вільних країнах».

За 100-бальною шкалою політичних прав та громадянських свобод рейтингу «Свобода у світі» найкращі результати демонструють країни Скандинавії, а також Нова Зеландія, Канада, Сан-Марино, Нідерланди, Ірландія та Люксембург (Freedom House, 2025b). Немоżliво не помітити, що до першої десятки «вільних країн» не увійшла жодна держава, яку можна було б віднести не до західної цивілізації. У другій десятці опинилися лише три такі країни: Японія (96 балів), Уругвай (96 балів) та Чилі (95 балів) (Freedom House, 2025b). Якщо ж подивитися на кінець рейтингу, то серед останніх десяти, двадцяти чи навіть п'ятидесяти держав не знайдеться жодної, що належала б до західної цивілізації. Це, у свою чергу, підводить до висновку: прагнення до свободи є невід'ємною ознакою країн, які сформувалися саме в межах західної цивілізації. Свобода не просто характерна для цих країн – вона безсумнівно є фундаментальною цінністю, принесеною людству західною цивілізацією.

Організація *Freedom House* також відзначає, що з усіх свобод найбільшого регресу зазнала свобода слова. Кількість країн, у яких показник свободи ЗМІ оцінюється на «0 з 4» (що означає практично повну відсутність простору для діяльності незалежних медіа), майже потроїлася між 2005 і 2024 роками – з 13 до 24 (Freedom House, 2025c). Така динаміка дає нам цілком зрозуміле уявлення про напрям, у якому рухається свобода в контексті глобальних процесів. За останній рік найбільш позитивним фактором, що стосується розвитку свободи, організація *Freedom House* називає падіння авторитарного режиму Башара Асада в Сирії (Freedom House, 2025c), чий контроль виявився не таким стійким, як в інших авторитарних країнах. Проте підстав вважати, що нова влада рухатиметься у бік свободи й демократії, доволі мало. Час від часу у деяких деспотичних країнах з'являється шанс стати частиною вільного світу, але, як показує практика, у більшості випадків такі спроби не є успішними.

Країни західного світу й далі утримують першість за рівнем загальної свободи, однак навіть у цих країнах останніми роками спостерігається невтішна картина щодо індивідуальних

свобод. Наочний приклад – безпрецедентні обмеження під час пандемії COVID-19, наслідки яких громадянське суспільство відчуває й досі. Майже кожен уряд західних країн обмежував свободу громадян на зібрання і вільне пересування, виправдовуючи такі зміни потребою безпеки для суспільства. У журналі *Translational Behavioral Medicine* було опубліковано результати дослідження про те, як люди у Шотландії дотримувалися правил соціальної дистанції до і після введення локдаунів і обмежень (*Translational Behavioral Medicine*, 2024). Дослідження показало, що поведінка людей загалом не змінювалася залежно від того, чи було введено суворі обмеження. Це дослідження стало одним із багатьох, які підтвердили тезу, що контроль населення й обмеження прав заради захисту здоров'я не дають очікуваного результату (*National Post*, 2022).

Примусова вакцинація – ще одне важливе питання у контексті забезпечення свободи і встановлення контролю під час пандемії COVID-19. У багатьох країнах уряди запровадили обов'язкові вимоги вакцинації для певних груп населення. Якщо громадяни відмовлялися вакцинуватися, їх обмежували у правах: доходило до звільнення з роботи чи заборони відвідувати громадські місця (*PubMed Central*, 2022). Опір суспільства призвів до протестів у багатьох країнах, учасники яких наполягали на відновленні свободи вибору та прав людини. Невиправданий напад на громадянські свободи під гаслом «заради здоров'я» в кінцевому результаті призводить до саморуйнації. У спробі захиститися від однієї хвороби, через обмеження свободи індивідуумів, ми прирікаємо себе хворіти іншою недугою. Депресія, стрес, суїцидальні настрої, ожиріння, алкоголізм та низка інших поведінкових розладів у популяції – наслідки, до яких призвели локдауни, що супроводжувалися численними обмеженнями індивідуальних свобод (*European Cardiology Review*, 2021).

Виникла криза, що змушувала людей звертатися до нетрадиційних ЗМІ в пошуку необхідної інформації. Пандемія для багатьох урядів стала приводом впровадити додаткові обмеження свобод. Міжнародне право фактично дозволяє обмежувати права громадян у відповідь на надзвичайні ситуації в галузі охорони здоров'я, але водночас чітко вказує, що ці обмеження мають бути пропорційними й недискримінаційними. Глобальна

організація *CIVICUS* виявила, що держави по всьому світу використали пандемію для запровадження невинуватених обмежень свободи слова, цензуруючи потік інформації, пов'язаної з COVID-19. Було задокументовано, що щонайменше 37 країн внесли зміни в законодавство, щоб стримати поширення дезінформації (*CIVICUS*, 2021). До 2022 року всі країни, крім Туреччини та Ємену, запровадили обмеження щодо свободи зібрань, включно з закриттям шкіл та підприємств (*International IDEA*, 2022).

Також майже всі країни запровадили обмеження на свободу пересування; більша половина з них закрила кордони, хоча такий крок у запобіганні поширенню вірусів є сумнівним. Окрім того, обмеження вплинули на доступ до якісної освіти, а також негативно відобразилися на світовій економіці. У довгостроковій перспективі обмеження індивідуальних свобод і глобальний контроль у сфері охорони здоров'я не є дієвим способом захисту суспільства від небезпеки, яка охопила людей під час пандемії.

У багатьох випадках такі обмеження суперечили конституціям тих країн, які їх вводили, а також міжнародному праву, що суттєво зменшило довіру громадян до влади і спричинило появу нових конспірологічних теорій.

Переходячи до позитивних наслідків глобалізації, варто відзначити, що вона відкрила людству нові свободи, які раніше були доступні лише обраним. Чимало свобод було подаровано нам інформаційним простором, який виник завдяки засобам масової інформації, серед яких особливе місце займає інтернет. Головне досягнення інтернету в контексті розвитку свободи – можливість миттєво ділитися інформацією. Відстань перестала бути перешкодою для трансляції своїх думок на широку аудиторію, що дало змогу швидко поширювати різноманітні ідеї по всьому світу. Проте перед глобалізованим інформаційним простором постали ті самі виклики: де знайти межу між свободою і контролем. Уряд кожної країни усвідомлює, які ризики несе необмежена свобода слова, і рано чи пізно перед кожною державою постає питання відповідальності за розповсюдження дезінформації та злочинного контенту. Обмеження свободи слова стосуються кожної країни, але найбільшій цензури зазнають суспільства, що контролюються авторитарним чи тоталітарним

режимом. На сьогодні найбільша інтернет-цензура фіксується в Північній Кореї, Китаї та Ірані (Comparitech, 2023). Користувачам цих країн заборонено користуватися західними соціальними мережами, а новинні ЗМІ піддаються тотальній цензурі. У 2010 році в Китаї було реалізовано проєкт «Золотий щит», більш відомий як «Великий китайський фаєрвол», який мав на меті взяти під контроль увесь інтернет-трафік у Китаї, обмежуючи громадянам доступ до контенту, що, на думку політичного керівництва країни, є небезпечним і шкідливим. Це стало великим кроком відходу від свободомислення. Цензура в китайському інтернеті посилилася під час пандемії COVID-19: ще до 2020 року в Китаї було ув'язнено щонайменше 47 журналістів, які висвітлювали події, пов'язані з пандемією (CNN, 2020).

Щодо Північної Кореї, то інтернет для населення цієї країни фактично недоступний: лише еліта серед високопосадовців має вихід до світового інтернету. Проте Північна Корея активно підтримує хакерські угруповання, які займаються кіберзлочинністю за кордоном (SecurityWeek, 2023). До держав із низьким рівнем інтернет-свободи також належать Ірак, М'янма, Пакистан, Росія, Туркменістан, Єгипет, Оман, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати (Comparitech, 2023). Влада цих держав продовжує рухатися в напрямку цензури: величезна кількість сайтів блокується, а спроби обходити блокування через VPN суворо переслідуються.

Знову ж таки, серед цих країн ми не знайдемо держави західної цивілізації, але це зовсім не означає, що в західних країнах інтернет-свобода не стикається з цензурою та обмеженнями. Австралія, яка географічно не належить до західних країн, тим не менш безумовно є породженням західної цивілізації і давно критикується за надмірну кількість обмежень, що стосуються інтернету (Electronic Frontiers Australia, 2024).

У липні 2025 року у Великобританії набув чинності закон *Online Safety Act 2023* (OSA), заявлений владою як засіб підвищення безпеки в інтернеті для дітей. OSA зобов'язує будь-які соціальні мережі та інтернет-платформи блокувати доступ дітям до шкідливої інформації. На практиці ж це працює так, що користувачів змушують завантажувати селфі або записувати короткі відео, а система штучного інтелекту (ШІ) аналізує і вирішує,

чи відповідає вік користувача споживанню певного контенту. Така спроба захисту дітей критикується користувачами з позиції анонімності, а методи, якими реалізується цей захист, змушують замислитися, чи не стане ШІ інструментом впливу і контролю над суспільством. Якщо тенденції продовжать розвиватися в цьому напрямку, інтернет, який довгий час вважався простором свободи, може перестати бути місцем, де кожна людина відчуває себе вільною у праві висловлювати й поширювати свої думки та ідеї.

У цьому ж контексті варто розглянути технології розпізнавання облич (FRT), які вже давно стали звичними. Від відкриття телефонів та входу в онлайн-банкінг до сканування облич у кримінальних базах – FRT охоплює все більше сфер нашого життя. Відомо, що лише дві країни світу заборонили розпізнавання облич – Бельгія та Люксембург, проте понад сто інших країн використовують FRT у різних цілях. Три чверті урядів світу застосовують технологію розпізнавання облич у великих масштабах. Приблизно 75% поліцейських сил мають доступ до різних форм цієї технології. У 68% країн системи розпізнавання облич функціонують в окремих аеропортах, у 25% держав – навіть у школах. Близько 80% країн використовують FRT у банківському та фінансовому секторі. Приблизно 40% країн впровадили її на деяких робочих місцях. У 24% країн системи розпізнавання облич діють у громадському транспорті, зокрема в автобусах, а майже у 40% – у поїздах та метрополітені (Comparitech, 2022).

Проаналізувавши дані з відкритих джерел, можна помітити, що країни західного світу хоч активно користуються FRT, проте законодавчо запроваджують обмеження на розпізнавання облич. Наприклад, Європейський Союз (ЄС) відрегулював це питання у своєму *Законі про штучний інтелект*, встановивши певні заборони, такі як створення баз даних розпізнавання облич шляхом зчитування зображень із камер відеоспостереження або інтернету, а також запобігання доступу правоохоронних органів до цієї технології, окрім певних обставин, наприклад терористичного нападу або пошуку зниклої особи (Amnesty International, 2023).

Країною з найбільшою мережею спостереження у світі став Китай, маючи 200 мільйонів камер. Згідно зі статистикою, 14,3 камери спостерігають за кожними 100 китайцями одночасно,

головним чином для підтримки громадського порядку та дотримання правил дорожнього руху (Compartitech, 2023). Оу Бяофен, правозахисник із китайської провінції Хуань, висловив думку, що розширення мережі спостереження в основному використовується диктаторами для посилення соціального контролю. За його допомогою легко можна знайти тих, хто критикує уряд, або дисидентів з іншими політичними поглядами. Він також зазначає, що минулі випадки доводять: поліція не завжди використовувала цю технологію належним чином, наприклад для пошуку зниклих безвісти або злодіїв (Voice of America, 2019). Беручи до уваги, що Китай не є вільною демократичною країною, його комуністична влада першочергово використовуватиме FRT задля збереження власної безпеки, а не безпеки громадян. Досвід Китаю, ставши негативним прикладом, може спонукати інші держави переймати подібні практики, що призведе до зниження глобальної свободи у світі.

Повертаючись до глобалізаційних процесів, потрібно обов'язково згадати міграційні потоки. Глобалізація надала мільйонам людей можливість змінювати країну проживання, працювати та навчатися за кордоном, що в середньому покращило рівень освіченості. Стало допустимо відмовитися від громадянства однієї країни та стати громадянином іншої, або ж отримати подвійне чи потрійне громадянство. Однак перед країнами виникають нові виклики. Виявляється, народам одного культурного поля складно мирно співіснувати з культурами інших народів, що в результаті призводить до глобальних криз, які з часом можуть перерости у фізичні переслідування або навіть військові конфлікти. Це змушує уряди держав контролювати міграцію, посилювати прикордонні перевірки або встановлювати жорсткі візові режими. Бувають випадки, коли будуються міцні стіни вздовж кордону, щоб запобігти нелегальній міграції.

Культурний обмін, зумовлений міграційними процесами чи іншими факторами, приніс як позитивні, так і негативні наслідки. Чимало дослідників прогнозували, що після Холодної війни лібералізм і ринкова економіка будуть домінувати в організації суспільства в світовому масштабі. Одним із них був американський філософ і політолог Френсіс Фукуяма. Він висловив

концепцію «кінця історії», суть якої полягала в тому, що ми опинилися в історичному періоді, коли більше не буде виникати глобальних конфліктів, що базуються на ідеологічних засадах. Фукуяма стверджував, що поразка фашизму та комунізму нібито остаточно затвердила перемогу ліберальної демократії. Він розраховував, що ліберальні цінності, в основі яких лежить свобода, є фундаментальними для кожного народу та нації, незалежно від того, до якої цивілізації вони належать.

Його концепція була розкритикована не менш відомим американським політологом Семюелем Гантінгтоном, який стверджував, що конфлікти не зникнуть, просто зміниться їхня форма: «Моя гіпотеза полягає в тому, що основним джерелом конфліктів у цьому новому світі будуть не ідеологічні чи економічні чинники, а культурні розбіжності між людьми» (Huntington, 1993). Він також доводив, що глобалізація посилює міжкультурні контакти, що загострює усвідомлення відмінностей. Гантінгтон будував свої уявлення навколо ідеї, що між цивілізаціями існують несумісні протиріччя, і тому народи, сформовані в різних цивілізаціях, часто не можуть мирно співіснувати через різне світобачення, яке формувалося сотнями років на основі релігійних поглядів та традицій.

Ідея про те, що свобода є найбільшим благом людства, не пройшла перевірку на практиці. Виявляється, різні цивілізації по-різному розуміють цінність свободи і формують про неї уявлення, виходячи зі свого культурного та історичного досвіду. У світовому масштабі, в умовах глобалізації, стало очевидно, що свобода є однією з головних, якщо не головною, цінністю саме західної цивілізації, чого поки що не можна стверджувати про країни, що належать до інших культур і цивілізацій. Факти свідчать, що в умовах глобалізації засоби контролю над населенням завдали найменшої шкоди свободам демократичних країн, що є частиною західного світу, тоді як авторитарні чи тоталітарні країни сходу та півдня застосовують методи контролю, які ще більше обмежують простір для свободи. Це, у свою чергу, негативно позначається на свободі в глобальному просторі, адже щоб протистояти загрозі з боку тоталітарних держав, країни, що є вільними, також можуть бути змушені надавати перевагу контролю над свободою.

Висновки. Проблема взаємодії свободи і контролю в умовах глобалізації є надзвичайно актуальною. Спираючись на праці більш досвідчених дослідників, а також на емпіричні дані, які надають такі міжнародні організації, як Freedom House, Amnesty International та CIVICUS, можна дійти висновку, що свобода ніколи не була універсальною цінністю у світовій культурі, а її тлумачення в значній мірі залежать від культурних і цивілізаційних особливостей.

Глобальні виклики сучасності – пандемія, цифровізація, великі міграції – призводять до посилення контролю та появи нових його форм. Найбільш яскраво це проявляється у суспільствах з авторитарним або тоталітарним режимом, проте сучасні тенденції демонструють, що вільні демократичні країни Заходу та інших регіонів рухаються в аналогічному напрямку. Якщо ця тенденція збережеться, перспективи для свободи слова та свободи інтернету виглядають вкрай невтішними. Глобалізація, яка здавалася відкриттям нового простору для свободи, нині може представляти реальну загрозу глобального контролю над усіма сферами нашої життєдіяльності.

І, наостанок, свобода залишається фундаментальною цінністю культур, що були породжені західною цивілізацією, проте поки що цього не можна стверджувати про культури інших цивілізацій, які готові відверто відмовитися від багатьох благ, що можуть існувати лише у вільному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лях В. І. Свобода у світі інформаційних технологій. Філософська думка. 2013. № 3. С. 35–46.
2. Попович М. Філософія свободи. Київ: Дух і Літера, 2018. 320 с.
3. Amnesty International. EU ban on most harmful use of AI moves a step closer. 2023. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/eu-ban-on-most-harmful-use-of-ai-moves-a-step-closer/> (дата звернення: 10.09.2025).
4. Amnesty International. EU ban on most harmful use of AI moves a step closer. 2023. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/eu-ban-on-most-harmful-use-of-ai-moves-a-step-closer/> (дата звернення: 12.09.2025).
5. Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000. 228 p.
6. Berlin I. Two Concepts of Liberty. Oxford: Clarendon Press, 1969. 57 p.
7. CIVICUS. Freedom of Expression and COVID-19. 2021. URL: <https://monitor.civicus.org/covid/freedom-of-expression/> (дата звернення: 10.09.2025).

8. CNN. China jails journalists covering COVID-19. 2020. URL: <https://edition.cnn.com/2020/12/28/asia/china-journalist-zhang-zhan-intl-hnk/index.html> (дата звернення: 10.09.2025).

9. Comparitech. Facial recognition statistics. 2022. URL: <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/facial-recognition-statistics/> (дата звернення: 10.09.2025).

10. Comparitech. Facial recognition statistics. 2023. URL: <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/facial-recognition-statistics/> (дата звернення: 12.09.2025).

11. Comparitech. Internet censorship map: which countries restrict online content? 2023. URL: <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/internet-censorship-map/> (дата звернення: 10.09.2025).

12. Electronic Frontiers Australia. Internet censorship in Australia. 2024. URL: <https://efa.org.au/Issues/Censor/cens1.html> (дата звернення: 10.09.2025).

13. European Cardiology Review. Impact of COVID-19 lockdowns on mental health. 2021. URL: <https://www.ecrjournal.com/articles/impact-covid-19-lockdowns-mental-health> (дата звернення: 10.09.2025).

14. Foreign Affairs. The Clash of Civilizations? 1993. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations> (дата звернення: 10.09.2025).

15. Freedom House. Freedom and Media report 2025. 2025c. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-and-media/2025> (дата звернення: 10.09.2025).

16. Freedom House. Freedom in the World 2025. 2025b. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2025> (дата звернення: 10.09.2025).

17. Freedom House. NEW REPORT: Amid unprecedented wave of elections, political violence and armed conflict fueled 19th consecutive year of decline in global freedom. 2025a. URL: <https://freedomhouse.org/article/new-report-19th-consecutive-year-decline-global-freedom> (дата звернення: 10.09.2025).

18. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York: Free Press, 1992. 418 p.

19. Hayek F.A. The Road to Serfdom. Chicago: University of Chicago Press, 1944. 250 p.

20. Huntington S. The Clash of Civilizations? Foreign Affairs. 1993. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations> (дата звернення: 12.09.2025).

21. Huntington S.P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster, 1996. 367 p.

22. International IDEA. A tale of two years: findings from the Global Monitor on COVID-19's impact on democracy and human rights. 2022. URL: <https://www.idea.int/blog/tale-two-years-findings-global-monitor-covid-19s-impact-democracy-and-human-rights> (дата звернення: 10.09.2025).

23. Mill J.S. *On Liberty*. London: John W. Parker and Son, 1859. 207 p.
24. Mises L. von. *Liberalismus*. Jena: Gustav Fischer, 1927. 214 p.
25. National Post. COVID-19 restrictions and social behavior. 2022. URL: <https://nationalpost.com/> (дата звернення: 10.09.2025).
26. PubMed Central. Mandatory vaccination and human rights. 2022. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/> (дата звернення: 10.09.2025).
27. SecurityWeek. UN experts: North Korean hackers stole record virtual assets. 2023. URL: <https://www.securityweek.com/un-experts-north-korean-hackers-stole-record-virtual-assets/> (дата звернення: 10.09.2025).
28. Tocqueville A. de. *De la démocratie en Amérique*. Paris: Charles Gosselin, 1835–1840. Т. 1–2, 222 pp.
29. Translational Behavioral Medicine. Social distancing behavior in Scotland. 2024. URL: <https://academic.oup.com/tbm> (дата звернення: 10.09.2025).
30. VOA News. Chinese citizens express concern over abuse of facial recognition technology. 2020. URL: https://www.voanews.com/amp/east-asia-pacific_chinese-citizens-express-concern-over-abuse-facial-recognition-technology/6180397.html (дата звернення: 10.09.2025).
31. Voice of America. Chinese Citizens Express Concern Over Abuse of Facial Recognition Technology. 2019. URL: https://www.voanews.com/amp/east-asia-pacific_chinese-citizens-express-concern-over-abuse-facial-recognition-technology/6180397.html (дата звернення: 12.09.2025).
32. Wallerstein I. *The Modern World-System. Vol. 1: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 1974. 410 p.

REFERENCES

1. Liakh, V.I. (2013). Svoboda u sviti informatsiinykh tekhnolohii [Freedom in the world of information technologies]. *Filosofska dumka*, 3, 35–46. [in Ukrainian].
2. Popovych, M. (2018). *Filosofia svobody* [Philosophy of freedom]. Kyiv: Dukh i Litera. 320 [in Ukrainian].
3. Amnesty International. (2023). EU ban on most harmful use of AI moves a step closer. Retrieved from <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/eu-ban-on-most-harmful-use-of-ai-moves-a-step-closer/> [in English] (date of application 10/09/2025).
4. Amnesty International (2023). EU ban on most harmful use of AI moves a step closer. Retrieved from <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/eu-ban-on-most-harmful-use-of-ai-moves-a-step-closer/> [in English] (date of application 12/09/2025).
5. Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press. 228.
6. Berlin, I. (1969). *Two Concepts of Liberty*. Oxford: Clarendon Press. 57.
7. CIVICUS (2021). *Freedom of Expression and COVID-19*. Retrieved

from <https://monitor.civicus.org/covid/freedom-of-expression/> [in English] (date of application 10/09/2025).

8. CNN (2020). China jails journalists covering COVID-19. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2020/12/28/asia/china-journalist-zhang-zhan-intl-hnk/index.html> [in English] (date of application 10/09/2025).

9. Comparitech. (2022). Facial recognition statistics. Retrieved from <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/facial-recognition-statistics/> [in English] (date of application 10/09/2025).

10. Comparitech (2023). Facial recognition statistics. Retrieved from <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/facial-recognition-statistics/> [in English] (date of application 12/09/2025).

11. Comparitech (2023). Internet censorship map: which countries restrict online content? Retrieved from <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/internet-censorship-map/> [in English] (date of application 10/09/2025).

12. Electronic Frontiers Australia (2024). Internet censorship in Australia. Retrieved from <https://efa.org.au/Issues/Censor/cens1.html> [in English] (date of application 10/09/2025).

13. European Cardiology Review (2021). Impact of COVID-19 lockdowns on mental health. Retrieved from <https://www.ecrjournal.com/articles/impact-covid-19-lockdowns-mental-health> [in English] (date of application 10/09/2025).

14. Foreign Affairs (1993). The Clash of Civilizations? Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations> [in English] (date of application 10/09/2025).

15. Freedom House (2025a). NEW REPORT: Amid unprecedented wave of elections, political violence and armed conflict fueled 19th consecutive year of decline in global freedom. Retrieved from <https://freedomhouse.org/article/new-report-19th-consecutive-year-decline-global-freedom> [in English] (date of application 10/09/2025).

16. Freedom House (2025b). Freedom in the World 2025. Retrieved from <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2025> [in English] (date of application 10/09/2025).

17. Freedom House (2025c). Freedom and Media report 2025. Retrieved from <https://freedomhouse.org/report/freedom-and-media/2025> [in English] (date of application 10/09/2025).

18. Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press. 418.

19. Hayek, F.A. (1944). *The Road to Serfdom*. Chicago: University of Chicago Press. 250.

20. Huntington, S. (1993). *The Clash of Civilizations?* Foreign Affairs. Retrieved September 12, 2025, from <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations> [in English] (date of application 12/09/2025).

21. Huntington, S.P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster. 367.

22. International IDEA. (2022). *A tale of two years: findings from the Global Monitor on COVID-19's impact on democracy and human rights*. Retrieved from <https://www.idea.int/blog/tale-two-years-findings-global-monitor-covid-19s-impact-democracy-and-human-rights> [in English] (date of application 10/09/2025).

23. Mill, J.S. (1859). *On Liberty*. London: John W. Parker and Son. 207.

24. Mises, L. von (1927). *Liberalismus*. Jena: Gustav Fischer. 214.

25. National Post. (2022). *COVID-19 restrictions and social behavior*. Retrieved from <https://nationalpost.com/> [in English] (date of application 10/09/2025).

26. PubMed Central. (2022). *Mandatory vaccination and human rights*. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/> [in English] (date of application 10/09/2025).

27. SecurityWeek. (2023). *UN experts: North Korean hackers stole record virtual assets*. Retrieved from <https://www.securityweek.com/un-experts-north-korean-hackers-stole-record-virtual-assets/> [in English] (date of application 10/09/2025).

28. Tocqueville, A. de (1835–1840). *De la démocratie en Amérique*. Paris: Charles Gosselin. 222. [in French]

29. Translational Behavioral Medicine (2024). *Social distancing behavior in Scotland*. Retrieved from <https://academic.oup.com/tbm> [in English] (date of application 10/09/2025).

30. VOA News (2020). *Chinese citizens express concern over abuse of facial recognition technology*. Retrieved from https://www.voanews.com/amp/east-asia-pacific_chinese-citizens-express-concern-over-abuse-facial-recognition-technology/6180397.html [in English] (date of application 10/09/2025).

31. Voice of America (2019). *Chinese Citizens Express Concern Over Abuse of Facial Recognition Technology*. Retrieved September 12, 2025, from https://www.voanews.com/amp/east-asia-pacific_chinese-citizens-express-concern-over-abuse-facial-recognition-technology/6180397.html [in English] (date of application 12/09/2025).

32. Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System. Vol. 1: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press. 410.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025